Чыла элласе пролетарий-шамыч, ушныза! *Ленин—Сталин паша верч кучедалаш ямде лий!*

Ямде лий

ВЛКСМ МАРОБКОМЫН ОРГАНЖЕ
Адрес: Йошкар-Ола, Совет пӧрт, „Ямде лий“ редакций

ШЫЖЕ ИСПЫТАНИИ ВАШЕШ

ШЫЖЕ ИСПЫТАНИЙЛАН НИНЫН СЕМЫН ЯМДЫЛАЛТМАН МО?

20 августышто школлаште шыже испытаний тӱҥалеш. Тиде испытанийым тунемше-шамыч шошо испытанийыште сдатлен кертдыме предмет дене кучышаш улыт. Жап шуко кодын огыл. Но шуко тунемше-шамыч тидлан алят огыт ямдылалт. Теве Йошкар-Ола район, Акашево ял совет, Яшмаково ялыште Ямбакова Екатерина ден Чернова Ольга йӧршынат огыт ямдылалт. Ямбаковаже (Шуаш-нур начальный школа, 4-ше класс) русский язык да СССР историй дене коҥын. Русский язык эн кӱлеш да нелэ предмет, садлан жапымат тудлан утларак пуаш кӱлеш. Но тудо эше нимомат лудын огыл. Тыгак Чернова Ольгат географий дене нигунарат лудын огыл. Вет тыге ямдылалтде ик классеш кок ийланат кодаш лиеш. Садлан жапым шуйыде Чернова ден Ямбаковалан шыже испытанийлан ямдылалташышт кӱлеш.

Й. Федотов.

Редакций деч: Йоча-шамыч! Нинын семын ямдылалташ лиеш мо? Уке. Те кузе ямдылалтыда, мемнан деке возыза.

Федотов Вася ямдылалтеш

Федотов Васлий Шордӱр начальный школын 4-ше классыштыже тунеме. Но тудо испытанийым чыла предмет дене кучен ыш керт: арифметика письменно да историй дене шыже испытанийлан кодо. Кызыт Васлий шыже испытанийлан ямдылалтеш: тетрадеш возымыжым, книгам лудеда.

Пуртиков Миша.
Морко район.

Йошкар-Ола йоча санаторийыште каныше-шамыч биллиард дене модыт.

Телым тунеммыжым повторитла

Медведево НСШ-ын (Йошкар-Ола район) VI-шо классыштыже тунемше Алексеева Нина шошо испытаний годым русский язык предмет дене устный испытанийыш миен ыш керт. Тудлан август тылзыште русский языкым сдатлашыже логалеш.

Кызыт Алексеева Нина русский язык предметым повторитла. Программа почеш кайме материал сайын ушыш шичше манын, шуко художественный литературым лудеш. Тудлан Горькийын „Детство“ книгаже келшен.

Тыгак Семенова Варвара, молат шыже испытанийлан виян ямдылалтыт.

Н. Оэмбер.

ВЫСТАВКЫШТЕ МО ОНЧЫКТАЛТЕШ

Горисе пӧртын макетше

Самырык тбилисский художник-архитектор Л. С. Мамаладзе Горисе великий калык вождь И. В. Сталинын шочмо пӧрт макетым ыштен. Выставкым ончышо миллион дене калык-шамыч тиде макетым Грузинский республикын павильоныштыжо ужыт.

Мамаладзе макетым ыштыме деч ончыч Сталинын шочмо верышке—Гориш миен да тудо пӧртым сайын изучатлен толын. Макет пеш подробно ыштыме. Пурымаште мемориальный оҥа: „Тыште 1879 ий, 21 декабрьыште Великий Сталин шочын да шке йоча илышыжым 1883 ий марте эртарен“ манын возымо.

● Таджикистанын павильоныштыжо Вахш эҥерысе виян плотинан пу дене ыштыме макетше уло. Вахшский плотина 42 тӱжем гектар утла хлопковый плантацийым орошатла.

Всесоюзный ял озанлык выставкысе „Мичуринский садыште“. **Снимкыште:** И. В. Мичуринын скульптурный фигуржо.

Хасанский кучедалмаште участвоватлыше, Советский Союзын Геройжо, капитан В. П. Винокуров ватыже да изи ӱдыржӧ дене. (Чувашский АССР. Чебоксар ола). Фото **Н. Шипицинын.**

Советский Союз Герой-шамычлан отличийын ешартыш знакше-шамыч нерген

СССР Верховный Совет Президиумын

УКАЗШЕ

Советский Союз Герой званий нерген действоватлыше положенийым ешарыме да развиватлыме шот дене, Советский Союз Геройн званийлан удостоен улшо да у героический подвиг-шамычым совершатлыше граждан-шамычым поснак отличатлышаш цель дене:

1. Вич мучашан звезда форман, лицевой могырешыже „Герой СС“ возыман „Герой Советского Союза“ шӧртньӧ медальым учредитлаш.

2. „Герой Советского Союза“ медаль дене Советский Союзын Геройжо-шамыч наградитлалтыт, тидын годым первый медаль Советский Союз Герой званийым присвоитлымаш дене да Ленин орденым вручитлымаш дене ик жапыштак вручитлалтеш.

3. Кокымшо гана героический подвигым ыштыше Советский Союзын Геройжо — тиде подвиг тугай деч изи огыл гын, могайым совершитлымылан моло-шамыч Советский Союз Герой званийлан удастаиватлалтыт, — медаль ден кокымшо гана наградитлалтеш да тудын геройский подвигше-шамычым ознаменоватлыме лӱмеш наградитлалтшым изображатлыме да соответствующий надписьым ыштыме бронзовый бюст сооружатлалтеш, тудо геройын родиныштыже постаментеш установитлалтеш.

4. „Герой Советского Союза“ кок медаль дене наградитлыме да бюстшым шке родинешыже сооружатлашлан удостоен улшо Советский Союзын Геройжо ончыч совершитлыме подвигше-шамыч гай кумышо героический подвиглан „Герой Советского Союза“ кумышо медаль дене наградитлалтеш да тудын геройский подвигше-шамычым ознаменоватлыме лӱмеш наградитлымым изображатлыме да соответствующий надписьым ыштыме бронзовый бюст сооружатлалтеш, тудо Москваште Совет-шамыч Дворец пелен колонна семын постаментеш установитлалтеш.

СССР Верховный Совет Президиум Председатель— М. КАЛИНИН.

СССР Верховный Совет Президиум Секретарь — А. ГОРКИН.

Москва, Кремль, 1939 ий 1 август.

ПЕРВЫЙ СОЗЫВ МАРИЙСКИЙ АССР ВЕРХОВНЫЙ СОВЕТЫН КОКЫМШО СЕССИЙЖЫМ СОЗЫВАТЛЫМЕ НЕРГЕН

Марийский АССР Верховный Совет Президиумын

УКАЗШЕ

Марийский Автономный Советский Социалистический Республика Верховный Советын Кокымшо Сессийжым 1939 ий 20 августышто, Йошкар-Олаш созыватлаш.

Марийский АССР Верховный Совет Президиум председатель КАВАЛЕРОВ.

Марийский АССР Верховный Совет Президиум секретарь КУКИН.

1939 ий 7 август.
Йошкар-Ола, Совет-шамыч пӧрт.

ВӰД ВОКТЕНСЕ ЙОЛАГАЙ

Сӱрет—С. Гавриловын. *Текст—Й. Федотовын.*

Тиде—Миша эр годсек
Эҥер дене шинчылтеш.
Испытаньым чылт монден,
Модын коштмыж вел шуэш.

„А-а, тевыс! Ну попал!
Нуж, мый тыйым кученам!—
Пелештале йывыртал,
Чот шупшыльо эҥер тоям.

Но кол огыл—ужава
Кычкырале айдем гай:
„Испытаньым монденат?
Вӱд воктенсе йолагай!“

Франкон слугаже-шамыч йоча-шамычым грабитлат

Война жапыште Испанийыш республиканский йоча-шамычлан тӱрлӧ элла гыч продовольствийым колтеныт.

Фашист-шамыч властым шке кидышкышт шупшын налмек, продуктан склад-шамычым шкаланышт шупшын налаш тӱҥалыныт. Ик американский организаций гыч Соединенный Штат-шамычыш пӧртылшӧ представитель Мадридыште фашист-шамычын нугыдо шӧр, какао да сакыр дене темыме тудын складшым шупшын налмышт нерген ойлен. Тиде продукт-шамыч дене ала мыняр тылзе жапыште шӱдӧ тӱжем йоча-шамычым пукшаш лиеш ыле.

Моло олалаштат тыгак.

Франкон слугаже-шамыч йоча-шамычлан кодымо продукт-шамычым шупшын налыт да шолыштыт. Шолыштмым пазарыш луктын кум пачаш шергын ужалат.

Миссисипи штатын плантацийыштыже изи йоча-шамыч эр гыч тӱҥалын кече шичмеш пашам ыштат. Снимкыште: ныл ияш йоча погымо хлопокым мешакыш опта.

Итальянский кресаньык-шамыч кузе илат

Южный Италийсе Кресаньык-шамычын пӧртышт тошто, пеле шаланыше улыт.

Кресаньык-шамычын пӧртышт пелыже утла илаш огыт йӧрӧ. Тиде 4—5 квадратный метр кумдыкан кудылаште ик окна гына. Кӱваржат рок дене вакшме улыт. Шуко пӧртлаште тӱнык уке. Шикш окна гыч але потолокышто улшо вишла гыч лектеш.

Тыгай изи пӧртлаште 7—8 еҥан кресаньык еш илат. Южгынам телым вӱта укелан кӧра, оселым, шорыкым, сӧснам пӧртыштӧ ашнат.

Данцигын школлаштышт войска-шамыч

Шукерте огыл данцигский сенат циркулярым луктын. Циркулярыште ончыктымо: Данцигысе школлаште 6 августышто тӱҥалшаш занятий 1 октябрь деч ончыч огыт тӱҥал. Тиде теве молан: чыла школьный помещений-шамыч войска дене темыныт.

Африкыште лийше случай

Иоганнесбург университетысе (Южно - Африканский союз) известный ученый Раймонд Дарт обезьян-шамыч коклаште воспитатлалтше айдеме нерген увертарен.

Павиан-шамыч кутырен моштыдымо негритян азам шолыштыныт улмаш. Йоча обезьян коклаште 12 ияш лиймешкыже илен, вараже тудым охотник-шамыч случайно кученыт. Тиде йоча айдеме семын кутырен моштен огыл, обезьянла велӧ кычкыркален. Тудым ученый-шамыч наблюденийыш налыныт; икмыняр жап гыч тудым кутыраш туныктеныт.

Йоча айдеме семын кутыраш тунеммекыже обезьян коклаште кузе илымыже нерген каласкален. Ойлымыжо гыч палец: тудо страус муным, коктусым, копшаҥге-шамычым, дикий мӱм, тулеч молымат кочкын. Тудо павиан-шамыч гаяк ныл йолын коштын, пушеҥге коклаште мален.

ЯПОНЕЦ-ШАМЫЧ ОГЫТ ШЫПЛАНЕ

МНР-ште монголо-советский войска штабын увертарымыже почеш, 26 июль гыч 5 август марте монголо-советский войска-шамыч японо-манчжурский войска-шамыч дене боевой соприкосновенийыште лийын Халхын-Гол энгер деч востокышкыла местностьым чотКыдын кучен шогат. Монголо-советский войска-шамычым атаковатлаш да нуын расположенийышкышт керылт пураш япономанчжур-шамычын ик гана огыл тӧчымыштым—япономанчжур-шамычлан кугу йомдарымашым ыштыме дене артиллерийский ден пулеметный тул дене чактарыме.

Нине кечылаште икмыняр воздушный бой лиеден. 28 июльышто монголо-советский авиаций воздушный атака дене 5 японский самолетым пытарен, тидын годым шке самолетшым иктымат йомдарен огыл.

Японец-шамычын авиацийышт путыракшым 29 июльышто активно действоватлен. МНР-ын территорийыштыже икмыняр гана воздушный бой лийме результатыште 29 июль кече мучкылан японец-шамыч 32 самолетым йомдареныт. Тиде кечылштак монголо-советский авиаций японский летчик-шамычым Фикуди Такио ден подпоручик Табутим волтен шуэн да нуным пленыш налме. Монголо-советский авиаций могырым 4 летчик пӧртылын огыл, нуным кычалмаш кайен шога.

31 июльышто икмыняр воздушный бой лийын. Нунын результатыште монголо-советский авиаций вич японский истребительым волтен шуэн. Монголо-советский авиаций могырын ик самолет пӧртылын огыл.

1 августышто японский бомбардировочный авиаций МНР-ын территорийышкыже шеҥгын пурен, но монголо-советский авиаций дене да зенитный артиллерий гыч лӱйкален вашлийме японский авиаций, бойым принниматлыде да бомбым кудалтыде, кок самолетым йомдарен шке территорийышкыже каен. Монголо-советский авиаций могырым шке аэродромышкыжо благополучно волен шичше ик лaлетчик куштылгын сусырген.

1 августышто кечывал деч вара японский бомбардировочный авиаций монголо-советский войска-шамычын расположенийыштым уэш бомбитлаш тӧчен, но тудым зенитный артиллерий да истребитель-шамыч поктен колтеныт.

2 августышто 8 часыште монголо-советский авиаций противникын аэродромжым разбомбитлен да 8 японский самолетым пытарен, тулеч посна кум самолетым чонештен кӱзымышт годым шалатен. Монголо-советский авиаций йомдарымашым иметлен огыл.

3 августышто истребитель-шамыч полшымо дене японский бомбардировщик-шамыч монголо-советский войска-шамыч ӱмбак нападатлаш тӧченыт, но монголо-советский истребитель-шамыч дене вашлиймек, нуно кок самолетыштым йомдарен, нинъже МНР территориешак камвозыныт, Манчжурийын территорийышкыже каеныт.

4 августышто МНР территорий ӱмбалне японский истребитель ден бомбардировщик-шамыч дене монголо-советский авиаций коклаште кок воздушный бой лийын. Нине бой-шамычын результатыште 10 японский самолетым волтен шуымо. Монголо-советский авиацийын аэродромышкыжо ик самолет пӧртылын огыл.

(ТАСС).

„ТАИРЫШТЕ" КАНАШ ПЕШ ВЕСЕЛА

Мый Корамас НСШ-ым отлично отметка дене тунем лектым. Сай тунеммемлан, общественный пашаште активный участвоватлымемлан Сотнур райкомол мыйым республиканский пионерский лагерьыш—Таирыш колтыш.

Таирыште илаш пеш весела ыле. Мый тушто „Карабугаз", „Похлебка для бедных детей", „Мый трудовой калыкын эргыже улам" книга-шамычым лудынам.

Авио ден радиокружокышто шогенам. „Утка" типан модельым ыштенам. А радиокружокышто ик лампан приемникым поган тунемынам.

Шкенан отрядыште кок номер пырдыж газетым луктынна. Тыге жапым шижашат ыш лий.

Кружоклаште пашам активно ыштымемлан мыйым премироватлышт.

Ик тылзе жапыште 3 килограмм утла ешаралтынам да ик сантиметрлан кушкынам.

Федотов Николай.

Куяр пионерский лагерьыште каныше-шамыч йӱштылыт.

Фото Овечкинын.

МАРИЙСКИЙ АССР-ын ЗАЛЖЕ

Марийский АССР-ын социалистический земледелий да животноводство шотышто кугу достижениймыже да зажиточный колхозный илышын пеледмыже Всесоюзный ял озанлык выставкыште „Северо-Восток" павильонын посна залыштыже ончыкталтеш.

Зал покшелне Марийский АССР-ын картше установитлыме. Картыште Марбумкомбинат, кок сталинский пятилетка жапыште ыштыме моло предприятий-шамыч, кӱртньӧ корно, МТС-шамыч, средний ден высший учебный заведений-шамыч, Кожла-солаcе зобный станций, Помарский водопровод, здравохранений учреждений сетьше ончыктымо улыт. Тӱрлӧ чия дене Марийский АССР-ын пасу ден чодраже-шамыч ончыкталтыныт.

Залын центральный пырдыжыштыже РСФСР составыште Марийский автономный областьым образоватлыме нерген Всероссийский Центральный Исполнительный Комитетын В. И. Ленинын подписян 1920 ий 25 ноябрьысе постановленийже гыч вырезке да Сталинский Конституций гыч мут-шамыч улыт.

Ӱлнӧ Шернур район, „У кече" колхозын ончычсо председательже А. Федоров йолташын, Марийский АССР Верховный Совет Президиум председательын заместительже Мосолова йолташын, Параньга МТС-ын женский тракторный бригадын бригадирже Бесонов йолташын да Марийский АССР Верховный Совет депутат, Еласал район, „III Интернационал" колхоз правленийын членже орденоносец Тимофеева йолташын портретышт пыжыктыме улыт. Марийский АССР-ыште Ленин—Сталин партийлан беззаветно преданный у еҥ-шамыч кушкыныт.

Экспонат ден диаграмма-шамыч колхозный стройын основыштыжо земледелийын пеле пашажым машина ӱмбак пыштымым раш ончыктат.

Ӱдымӧ площадь кушмаш колхозный животноводчество кушмаш мемнан колхозна-шамычын материальне шотышто чот кушмыштым эшеат сайынрак ончыктат.

Национальный форман, социалистический содержанийан культурын кушмыжо раш ончыктымо. Царизм годым марий калык коклаште 16 процент грамотный пӧрʼеҥ да 2 процент грамотный ӱдрамаш-шамыч веле лийныт. Кызыт республикыште чыла калыкше гыч 96,4 процент грамотный, а молышт туныкталтыт.

Зрительлан Кырык-Марий район, „Аврора" колхоз кугу интересан. Пырчан культурын кокла урожайже тиде колхозышто тыгай: 1935 ийыште гектар гыч 12,23 центнер, а 1937 ийыште—17,6 центнер. Колхозын агротехникым кӱкшӧ урожай налашлан кучылтмыжым ончыктымо.

Пектубай район, „Чирки" колхозын экспонатлаштыже йытын ӱдымӧ площадь кушмым ончыктымо да тиде культурын сложный агротехникыжым описатлыме. Выставкыште Кырык-Марий район, Жданов лӱмеш колхозын молочно-товарный фермыже ончыктымо. Тиде фермын дояркыже Ираида Николаевна Ботоногова кызыт выставкыште „Животноводство" павильонышто бригадир улеш.

Шернур район, „Совет" колхозын русско-рысистый да русско-американский имне-шамычан коневодческий товарный фермыже вниманийым привлекатла.

Марийский АССР-ын территорийжын 61,5 процентше чодра дене петырнен. Марийский залыште чодра промышленность сай ончыктымо.

Агроном **А. Королевын** статьяж гыч кӱчыкын

Всесоюзный ял озанлык выставкыште улшо „Северо-Восток" павильон. Тиде павильонышто Марийский АССР-ын залже уло.

Ме колхозлан полшена

„ОГПУ“ колхоз (Йошкар-Ола район) пелен се йоча яслышто. Снимкышто: изи йоча шамычым пионер ден школьник-шамыч модыктат.

Фото С. Чуршуковын.

Изи йоча-шамычым модыктена

Мемнан колхозышто йоча яслым шукертак почмо. Ава-шамыч изи йочаштым эреак ятлеш кодат. Яслыште пеш сай: тышке изи-шамычым модыкташ пионертунемше-шамычат коштыт. Тиде шотышто утларак активнын Дуня Медведкова, Нюра Угольникова, Люся Медведкова, мый участвоватлена. Ме 4-5 ияш-шамычым изишак мурыктена. Пеш сöралэ! Южышт чынжымак мураш тыршышыла койыт.

Яслышке ме шудо солаш тӱҥалмекак кошташ тӱҥална. Ынде кеҥеж паша пытымеш сестра-шамычлан изишамычым модыкташ полшена. Тыге полшымылан мемнам пеш пагалат.

Валя Медведкова.

Йошкар-Ола район,
Медведево ял совет,
„ОГПУ“ колхоз.

Уржа вуйым погышт

„Победа“ колхозысо йочашамыч шке колхозыштлан полшен шогат. 27-ше июльышто 6-7 йоча-шамыч погынышт да комдым, моло атым налын уржа тӱредме посушко пӱчкылт кодшо уржа вуй-шамычым погаш кайышт. Кас марте нуно 3 килограмм гыч, а Суслов Анатолий, Суслова Степанида, Егоров Олюш 4 килограмм гыч уржа вуйым поген пуышт.

Сергеев Александр.

Морко район.

„Новый путь“ колхозысо (Йошкар - Ола район) йоча - шамыч Плотникова Нина ден Плотникова Рима нурышто уржа вуйым погат.

Фото С. Чуршуковын.

МЕМНАН ПОЛЫШНА

Ме, „Йошкар перо“ колхозысо йоча-шамыч шкенан колхозлан полшена. Теве ме коктын шкенан колхозын пел гектар пурсажым оролаш тӱҥалме деч ончыч шудо удыраш, оварташ, коштынна. Тыгак шӱлыштö, паренгыште шӱк шудым кӱрын улына.

Ме, йоча-шамыч, колхозышто кугу еҥ-шамыч нарепашам ыштен огына керт, но чыланат ик ганаште пижын, колхозлан шагал огыл полышым пуэн кертына.

Ямбаков Александр,
Чернов Степан.

Йошкар-Ола район,
Акашево ял совет.

* * *

„Тумер“ колхоз пелен се пионер ден школьник-шамыч вий шутымышт семын колхозлан полшат.

Ончыч паренгыште шӱк шудым кӱрыныт. Кызыт колхозлан уржа вуй погаш полшат.

Егоров Саню.

Морко район, Семи-Сола ял совет.

Текст—М. Очетовын. *Сӱрет—С. Гавриловын.*

Уржа пасу тойла коеш.
Машин лӱшка, паша шолеш.
Конлан мурен, йоча-влакат
Чылан уржа парчам погат.

* * *

Ужат тачат могай кечан!
Жапат вашке шуэш канаш.

Газет кучен толеш Эчан
Вашна тӱшнан увер лудаш.

* * *

Ужат Ануш изи атеш
Яндар вӱдым темен толеш.
Кечат пелта, шуэш йӱмат,
Ануш йӱнта—темеш шерат.

„Ударник“ колхозысо (Йошкар-Ола район) йоча-шамыч газетым лудыт.

Фото С. Чуршуковын.

Паренгыште шӱк шудым сомылышна

Шӱк шудо кугу эҥгекым конда. Теве кодшо ийлаште мемнан колхозышто шӱк шудо шагал сомлалтынат, шурно лектыш начаррак лийын ыле.

Тений кеҥеж каникул жапыште ме колхозлан шурно лектышым нöлташ полшаш решитленна. Ончычын шӱлыштö, кызыте паренгыште шӱк шудым сомылышна.

Адак шурно погымо жапыште колхозыштына пырдыж газетым лукташ полшена. Каныш жапыште колхозник-шамычлан газетым черет дене лудына.

Григорьев Боря.

Морко район, „Увер“ колхоз.

„10 лет МАО“ колхозышто

Мемнан ял деч тора огыл посто гае кумда олык шарлен возын. Воктенже чодра. Олык вектен изи ер ший гай йылгыжеш. Тиде олыкышто „10 лет МАО“ колхозысо (Йошкар-Ола район) йоча-шамычын физкультурный площадкыже уло. Тыште мемнан модмо вер.

Площадка деч тембакыла ошман курык уло. Туштo изи йоча-шамыч кажне кечын могырыштым калитлат, модыт. Ерыште йӱштылыт. Лодка дене коштыт.

А ме кугырак йоча-шамыч кечывалым колхозлан куштылго пашам ыштен полшена. Шукерте огыл 30 йоча-шамыч организованно колхозлан шӱк шудым сомлаш мийышна. Кеч могай пашаштат вий шутымына семын активно полшена. Садланак колхоз футболым налын пуэн. Ме паша гыч толмеке, адакшым каныш кече футболла модына.

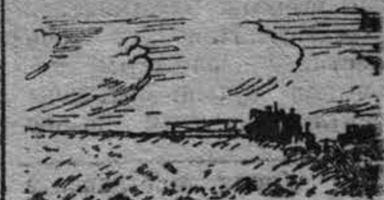
Колхозышто чылаже кум йоча футбольный команде уло. Тужечын кокымшо команда эн виянлан шотлалтеш. Первый командын капитанже Архипов Андрей, кокымшо командын Никитин Петя. Петя сай организатор. Тудак футболла модаш туныкта.

Шукерте огыл мемнан кокымшо команда „У ял“ колхозысо молодежный команда дене вашлийын модо. Ме 3:0 счет дене сеҥышна.

Футболла модын пытарымек „Куп“ вӱдыштö лодка дене коштына, моло-шамыч биллиард, тӱрлö модыш дене модыт.

Архипов.

КОЛХОЗНЫЙ ПАСУШТО

(О Ч Е Р К)

Йошкар-Ола воктенак теҥызла койын кумдан ловыкалтше уржа пасу шарлен кия. Пасу мучко ош комбыла кайын колхозник, колхозница-шамыч машина дене тӱред кайме уржам кылташ пидыт. Нунын почеш пионер да школьникшамыч уржа вуйым погат. Шке коклаштышт кайык семын вычымалтат; южгыштарен сылне мурым муралтат, я яндар памаш вӱд йӱгылмыла воштылыт.

Каваште ик ора пылат ок кой; лач горизонт тӱрыштö гына шемалге-канде постогай пыл погына. Кече чот ырыкта.

— Кечывал шуын, эй, канаш! — кычкырале чевергалше чуриян рвезе. Чыла йоча-шамыч иквереш канаш погынышт. Чылан мутланат, воштылыт, лӱшкат.

— Ме Рима дене коктын ик уржа вуй кодде погена, — мане йолташыже-шамычлан Плотникова Нина.

— Меат тугак поген улына! — моло-шамыч рӱжге вашештышт.

— Ме, Казаринова Генадий, Гребешников Виктор да Наумов Шура пасуш лекме годымак Всесоюзный ял озанлык выставкышке уржа экспонатым ямдылаш тӱҥалынна, — мане Ситников Юрий.

— Вашке шӱльö да шыдан экспонатым ямдылена — Шура коклаш пурен каласыш. — Вет мемнан колхоз Всесоюзный ял озанлык выставкыште участвоватлаш тӱҥалеш. Могай почот!

Кажне йоча шке шонымыжым йолташыже-шамычлан ойлынеже. Теве Юрик лудмо книгаже нерген ойла, молыштат ойлаш вашкат.

— Мый Гогольын „Тарас Бульба“ книгажым лудынам.

— А мый тудын избранный произведенийже-шамычым лудым. Ну и возен! Южо вереже утен каймеш воштылат.

— А мый „Таирыште“ канышым. Ший гай йылгыжше ерыште йӱштылашыже могай сай! Тӱрлö кружок, тӱрлö газет — эх, тушто мом шонет, чыла уло.

— Йолташ-шамыч пашаш! — йырт-юрт кынел шогале Миша.

Пионер-шамыч адакат пашалан пижыч. Ала кудыжо мурым тӱҥале, тудын почеш шуко яндар йӱк ик семыш ушныш. Пионер ден школьник-шамычын таза оҥышт гыч лекше кӱсле сем гай яндар муро южыштo веселан йонгалтеш.

Н. Очетов.

Йошкар-ола р-н, „Новый путь“ колхоз.

74

Военный модыш

„Часовой ден разведчик-шамыч"

Ужар шудо дене леведалтше изирак коремыште йоча-шамыч топографический картла койшо кугу листа кагазым пеш внимательно ончен шинчат.

Мо вара нуным интересоватлен?

Нунын ончылно „часовой ден разведчик-шамыч" модыш план (сӱретым ончыза). Модмаште кум звена участвоватла. Иквена часовой-шамычын задачыштым налын, а вес кок звена-шамыч разведчик-шамыч роль дене выступатлат.

Сӱретыште ужыда: запад велысе энгер ден восток велысе кӱртньӧ корно коклаште лу дене флажок-шамычын 40 метр кокла тораш шогалтылын „границым" ыштыме. „Граница" рошто пӱчкын кустарник гоч умбаке кая, флажок-шамыч пӱнчерла воктенсе олыкышто йолгат.

Кажне флажок воктене ик часовой маскироватлалтеш. Часовойын задачыже—разведчик-шамычым граница гоч колташ огыл, садланак кажне часовойлан шке флажок йыр 20 метр кумдыкыш кошташ да, разведчикым поктен шуын, тушто улшо звена номерым ончыктышо кагазым мучыштарен налмек, „пушташ" права пуалтеш. Чыла разведчик-шамыч модаш лекме деч ончыч тупеш номеран кагазым пыжыктылшаш улыт.

Разведчик часовойын оролымо флажокышым луктын налмек, граница деч 20 метр ӧрдышкӧ ванганен кертеш гын, тунам часовой „пуштмылан" шотлалтеш. Разведчик-шамычын „илышыштлан шучката" гынат, молан границым пудыртышаш улыт?

Разведчик-шамычын целышт—граница деч 100 метр коклаште улшо кӱшкӧ нӧлтымӧ флаган мачта дек, пӱчӧ чучело дек, сигнальный чаҥ да порохан нӧрӧп (костер але ракет) дек миен шуаш. Боевой приказым шуктышо разведчик-шамыч флагым волташ, пӱчым „пушташ", чаҥ дене сигналым пуаш да костерым ылыштышаш улыт. Тиде чыла задача-шамычым шуктымашлан граница воктен шогышо часовой деч посна, сигнальный чаҥым, мачтым, пӱчым да порохан нӧрӧпым „тушманын керылтмыже деч" аралыше эше кок патруль (дозор) мешаят. Патрульныйым разведчик-шамыч пуштын огыт керт, но патрульный разведчикым номержым кушкед налын модмаш гыч луктын колтен кертеш.

Модмаш часовой, патрульный да разведчик-шамычын шке верышкышт шогалмекышт тӱҥалеш. Модмаш тӱҥалме нерген да модын пытарыме нерген сигнал пуч дене пуалтеш. Военный действий $1\frac{1}{2}$—2 шагат шуйна. Разведчик-шамычын модын пытармешке „границым" эртен каймек, костерым ылыштен да чаҥ дене сигналым пуэн кертыт гын (але нылыт гыч кок задачым шуктат гын) модмаш ничьялан шотлалтеш; нылыт але кум задачым шуктат гын, разведчик-шамычын сеҥымыштлан шотлалтеш. Часовой-шамыч охраным сайын шындат гын, мутлан, разведчик-шамыч ныл шуктышаш задача гыч икте деч шуко шуктен огыт керт гын велэ часовой-шамыч сеҥымышлан шотлалтыт.

Нападенийым организоватлымек, разведчик-шамыч ончычак шке коклаштышт кӧ пӱчым лӱшаш, кӧ „костерым ылыштыш", кӧ эше вес пашам ыштышаш—рольым пайлат.

Модмаште модмо правилым шуктымашым, спорым разрешитлашлан вожатый посредник семын участвоватла.

Ший памаш

Кӱ лонга гыч йолгыжалтын
Шолын лекше Ший памаш
Ош кӱэр ӱмбач шыжалтын
Йоргыктен йога тораш.
Тудын йыржe, пистерлаште,
Кайык-шамыч муралтат;
Сылнын кушшо чашкерлаште
Мӱм поген мӱкш-влак ызгат.

Ӱжара волгалтме годым
Ший памаш гыч вӱд йӱаш
Пӱчӧ презыж дене модын
Тольо,—пеш сӧрал ончаш:
Рыж шогалын, сак ончалын
Шогыш пылшым шогалтен;
Вӱд ӱмбаке пӱгырналын
Йӱӧ пеш ракатланен.

Йӱштӧ вӱдым йӱын, тудо,
Кайыш эркын, куанен.
Теве кӱшыч кайык лудо
Волыш писын чоҥештен;
Шулдырлажым шаралталын
Чывыл лекте чеверген,
Да чоҥештыш лудо талын,
Пыстыллажым шойгыктен.

Теве рывыж игышт дене
Чоян волыш кыштккыктен,
Кӱэран памаш воктене
Вӱдым йӱӧ чопкыктен.
Чу! торасе тумерлаште
Еҥ йук шергылт кайыш раш,
Рывыж лӱдын, ты манмаште
Йомо шыгыр чашкерлаш.

Кӱ лонга гыч йолгыжалтын
Шолын лекше Ший памаш
Ош кӱэр ӱмбач шыжалтын
Йоргыктен йога тораш.
Тудын вӱдшӧ йӱштӧ, тамле,
Тӱрлӧ янлык йӧрата.
Сывын гай чашкерже ямле,
Мӱ саскам лыҥ шочыкта.

Шадт Булат.

1939 ий, Йошкар-Ола.

Чыла нерген кӱчыкын

● Пермьыште ийын коштшо пионерский лагерым организоватлыме. Лагерь „Нижволгострой" пароходышто, тудын боргыштыжо отличник тӱнемше 175 пионер-шамыч улыт. Тиде лагерьын маршрутшо Пермь—Астрахань—Пермь.

● Шокшо эллаште, мутлан Сейшильский, Галапагосский островлаште, Индийский ден Тихий океаныште пеш кугу черепаха-шамыч илат. Нунын кужытышт 135 сантиметр, нелытышт 175 килограмм наре.

Австралийыште илыше-шамыч тыгай кугу черепаха ӱмбалне вӱдышто коштыт.

Тый шинчет мо?

КӰДЫРЧӦ ДЕН ПУШЕНГЕ

Йоча-шамыч, темдан кокла гыч кӧ кӱдырчым ужын огыл? Тиде жапыште лач мӧнгыштӧ лият гын сай, а кӱдырчан годым те чодраште, але пасушто лийыда гын, кузе лийман.

Йӱр деч шылашлан ятырже пушенге йымак пурат. Но лач тиде пушенгымак волгынчо рашкалта гын, мо лиеш? Вет чӱчкыдынак кӱдырчан годым ең-шамыч пушенге йымалан колат.

Волгынчо—пылын тӱрлӧ слойжо коклаште але мланде ден кӱдырчан пыл кокласе кугу вияш электрический разряд. Волгынчо кугу механический да тепловой энергий дене обладатлымыже дене мландысе предметым логалмек тудым шалата, шукыж годым когарта. Волгынчо шукыж годым мландысе предмет кокла гыч чоҥга валне але пасу покшелне шогышо кӱкшӧ, шонго пушенге-шамычым рашкалта. Известный французский ученый К. Фламмарионын Западный Европышто погымо сведенийже почеш волгынчо лыштапан пушенге-шамыч кокла гыч шукыж годым тумым, але тополым, шуракын куэм да ваштарым рашкалта. Но волгынчо иман пушенгымат рашкалта.

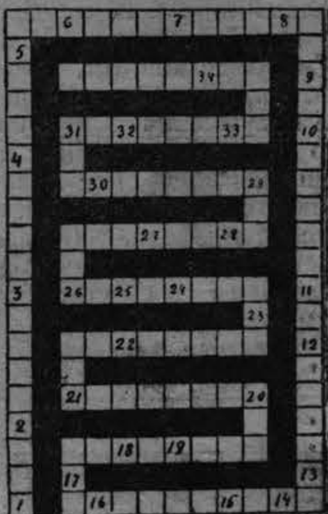
Садлан кӱдырчан годым нымогай пушенге воктенат шогалман огыл. Пушенге деч иктаж 10 метр торашке вочман, але шичман.

В. Долгошов.

Чайнворд

1. Азийысе полуостров. 2. Италийын ожнысо высший войсковый ужашыже. 3. Великий полярный исследователь. 4. Южный Америкысе животный. 5. СССР-ысе курык. 6. Л. Н. Толстойын „Анна Каренина" роман гыч герой. 7. Кол. 8. Тургеневын произведенийже. 9. Вургем. 10. Английский драматург. 11. Вӱдыштӧ илыше. 12. Пароходысо кухня. 13. Азийысе эҥер. 14. Сибирысе эҥер. 15. А. Дюман „Три мушкетера" гыч герой. 16. Имне чер. 17. Полярный исследователь. 18. Индийский эҥер. 19. Казахский музыкальный инструмент. 20. Советский Союзысо бухта. 21. Коштмо вер. 22. Америкыште улшо вулкан. 23. Яндау пӱчшӧ. 24. Кугу пӧлем. 25. Осадка. 26. Корабльысе боец-шамыч. 27. Тропический животный. 28. Францийын олаже. 29. Вӱдышкӧ колтымо снаряд. 30. Йӱр деч варасе юж. 31. Кол. 32. Африканский животный. 33. Кум мачтан судно. 34. Советский полуостров.

БАЙКОВ ВАСЛИЙ ден МАМАЕВ БОРИС колтеныт.
Шернур средний школа.

КАГАЗ

Египетский шӱгарым кӱнчымӧ годым европейский ученый-шамыч нероглиф дене возыман кужу свиткым муыныт. Ученый-шамыч нине свитка-шамычын мыняр ияш улмыштым пален налыныт. Южо свиткыште мемнан эра деч 4.000 ий ончыч возымо улмаш.

Тиде свитка „папирус" растений гыч ыштыме. Тудо камыш растений гаяк Нил эҥерын серыштыже кушкеш. Египтян-шамыч папирус вургын сердцевиныжым вычкыж пластинкелан шеледеныт. Нине 5-6 слоян пластинка-шамычым торешда кутынь оптымеке клеитленыт, тыге вынер деч кӱжгырак огыл лист лийын.

Еҥ-шамыч кок тӱжемат пелэ ий наре папирусеш возеныт. Эше VIII курымышто тудын олмеш пергамент лектын.

Пергаментын лӱмжӧ Пергама ола (Малый Азий) гыч лектын манын шотлат.

Пергаментым презе, тага, каза-шамычын коваштыш гыч ыштеныт. Коваштым меж деч эрыктымек рамыш шупшын шындат улмаш. Тудым коштымек полироватленыт. Тыге вичкыж да яклака, возаш йӧршӧ волгыдо, пергаментым ыштеныт. Рвезырак животныйын коваштыже пергаментлан утларак келшен. Тудын гыч вычкыжрак листым ышташ лийын.

Пергамент папирус деч пеҥгыдырак. Тудын гыч ыштыме книга шуко чытен. Но пергамент пеш шергын шоген. Вет ик книгам ышташ шуко животныйым пыташ кӱлын. Шуко книгам луктыш нигузеат лийын огыл. Садланак пергамент ыштымым вашке чарненыт.

XII курымышто кагазеш возаш тӱҥалыныт. „Бумага" мут кужеч лекмым пеш раш огыт пале. Но шукыжо тиде греческий мут маныт. Греческийла хлопчатый кагаз „бамбаки" лиеш.

XIII курымышто Европын ятыр эллаштыже кагазым ыштен лукшо вакш-шамыч лекташ тӱҥалыныт. Эн ончыч кагазым тряпка дене ыштеныт: тудым мушмек коштеныт. Варажым вакш кӱшыштӧ йыген тыгыдемдат. Тыгыдемдыме массым вӱд темен шындыме чаныш опталыныт да тоя дене вишкыде лапаш гай лиймеш лугеныт. Тиде вишкыде массым листа форман шоктешке пыштеныт. А вӱд шокте гыч йоген. Тыге шоктеш ночко листа-шамыч гына кодыныт. Варажым тудым портыш але кӱжгӱ матерый дене леведмек прессеш темдалыныт. Тиддеч вара кажне листам посна-посна кандраш сакен коштеныт.

XVIII курымышто шуко книгам печатлаш тӱҥалыныт. Садланак кагаз шуко кӱлеш лийын. Даже тряпкат ситен огыл. Варажым кагазым тӱрлӧ растений гыч, пытартышлан пушенгын древесинаже гыч ышташ тӱҥалыныт. Эн сайлан иман пушенге: кож, пӱнчӧ, нулго шотлалтыт. Но тряпка гычат кагаз ыштымым чарнен огытыл.

Ожно кагазым кустарный вакшыште ыштеныт, кызыте кугу кагаз фабриклаште ыштат.

Врид. отв. редактора—П. А. КЛЮКИН.

Уполн. Марглавлита № А—691. Йошкар-Ола, Маргосиздатын типографийже.